

LEEWARDEN, DE EVANGELISCH LUTHERSE KERK (Nieuwe Oosterstraat)

Na verschillende moeilijkheden met het stadsbestuur te hebben gehad, kregen de Lutheranen in **1680** toestemming in Leeuwarden een kerk te stichten. De weinig vermogende Lutherse gemeente werd in staat gesteld de kerk te bouwen door een rijk gemeentelid, Jr. Andreas Moeller. Het kerkgebouw, dat op order van de magistraat aan de rand van de stad bij de stadswallen verrees in de Nieuwe Oosterstraat, heeft een kleine eeuw dienst gedaan. Het bouwwerk werd in **1774** grotendeels afgebroken. Op de oude plaats werd een nieuwe kerk gebouwd. Uitwendig is er na de herbouw weinig meer aan de kerk gewijzigd. Slechts werd in 1888 een nieuwe bekapping aangebracht. De gevel staat weinig opvallend tussen die der belendende huizen in de straatwand. Een tweetal boogvormige deuren en enkele vensters verlevendigen deze gevel, waarin slechts als versiering een **gedenksteen** is aangebracht binnen een rococo-omlijsting. Het opschrift van de steen luidt:

DOOR DEN ZEGEN VAN GOD
DE GUNST VAN 'S LANDS VADERLIJKE OVERHEDEN
EN
DE CHRISTELIJKE MILDAADIGHEID
VAN
DE GEZAMELIJKE INGEZEETENEN DEEZER STAD
EN DE LEDEN DER EVANGELISCH-LUTHERSCHE GEMEENTE TE
AMSTERDAM
IS DIT HUIS GEBOUWT
MDCCLXXIV.

Het **interieur** van de kerk is zeer eenvoudig. Het doet erg 19^{de}eeuws aan. Dit komt door wijziging van de oude toestand in 1894. Het meubilair is ook eenvoudig. De preekstoel heeft op de panelen van de kuip een sobere lijstversiering, die slechts wordt verlevendigd door een klein ornamentje. De vleugelstukken van het ruggeschot hebben een sobere versiering in de vorm van rococo-ornament. In tegenstelling tot die van de meeste andere kansels heeft de trap een gesloten leuning. Het timmerwerk aan de preekstoel werd in 1774 uitgevoerd door Willem Groeneveld uit Leeuwarden, die ook veel in kerken in de provincie werkte. In 1774 werd een betaling van 6 carolusgulden en 6 stuivers gedaan aan de geelgieter Bon. Mogelijk betreft deze betaling de **koperen lezenaar**, die met het doophek in 1894 wellicht uit de kerk verdween, maar daarin een aantal jaren geleden weer een plaats kreeg.

Meer interessant dan fraai is een geschilderd **memoriebord** met een portret van de stichter van de kerk Jr. Andreas Moeller en met een bijbehorend opschrift. Het is opgesteld achter het orgel. De **kraken**, die de aanblik van de interieurs van zovele Lutherse, Doopsgezinde en Remonstrantse kerken en Rooms-Katholieke schuilkerken bepalen, ontbreken in de Lutherse kerk van Leeuwarden niet. Ze hebben balustrades van mooi geproportioneerde balusters.

De **kerkeraadskamer** naast de kerk heeft een schoorsteenmantel en -boezem, waarop naast rocaille snijwerk uit 1774 de wapens van de leden van de kerkeraad zijn aangebracht. Bij een restauratie is het snijwerk hersteld en aangevuld met onderdelen van een schoorsteenbekleding uit een huis aan de Tuinen te Leeuwarden. Bij de bouw van de Lutherse kerk zijn drie beeld- en steenhouwers betrokken geweest: Lubach, Dirk Embderveld en Kuprig. Het is niet duidelijk wie van hen precies gewerkt hebben aan de versiering rond de gedenksteen buiten, aan de schoorsteenboezem in de kerkeraadskamer en aan het orgel in de kerk.

ORGEL

Er is nog nooit voldoende zekerheid over, of Arp Schnitger inderdaad een orgel voor de kerk bouwde. Wel is zeker, dat in 1774 in de kerk een orgel gewijzigd wordt door Johann Gottlob Walter. In 1869 bouwt L. van Dam een nieuw orgel. Hij neemt in het instrument acht registers (432 pijpen) op uit het orgel. Voor zijn werk en materiaal wordt hem f 2200,- betaald. Het orgel heeft een typisch Van Damfront. De versiering van de kas met vleugelstukken in de vorm van hoornen des overvloeds komt ook aan meer orgels voor die de firma Van Dam in de 19de eeuw bouwde (o.a. Herv. kerk van Nunspeet). In 1775 werden de engelfiguurtjes gemaakt, die de orgeltorens bekronen. Ze zijn afkomstig van het oude orgel evenals de **zwaan**. Dit dier is het symbool van Luther en het gaat terug op een uitspraak van de voorloper van de hervorming Johannes Hus, die in 1415 op de brandstapel gezegd moet hebben: „Nu kunt ge wel een gans (hus = gans) braden, maar na mij komt een zwaan, die ge niet zult kunnen vangen". De zwaan is aan de buitenkant van het kerkgebouw ook te zien. De koperen windwijzer op de puntgevel is namelijk uitgevoerd in de vorm van het dier. **Dispositie:**

Hoofdwerk

Prestant	8vt.
Bourdon	16vt.
Holpijp	8vt.
Octaaf	4vt.
Roerfluit	4vt.
Prestant Quint	3vt.
Cornet 4vt.	3 sterk
Basson	8 vt. baskant
Trompet	8vt. diskant

Bovenwerk

Viola di Gamba	8vt.
Fluit dolce	8vt.
Salicet	4vt.
Fluit d'amour	4vt.
Woudfluit	2vt .

S. ten Hoeve
1975

Literatuur:

- W. Eekhoff - Geschiedkundige beschrijving van Leeuwarden, dl. I en II. Leeuwarden 1846.
- R. Visscher - Leeuwarden van 1846 tot 1906. 's-Gravenhage 1908.
- Jhr. drs. M. J. van Lennep - Inventaris van het archief der Evangelisch-lutherse gemeente te Leeuwarden. Leeuwarden 1963.
- M. Seybel - Orgels in Friesland, dl. 1. Baarn 1970.